

JINOYAT ADLIYASI TIZIMINING QIYOSIY TAHLILI: HERBERT L. PACKERNING JINOYAT PROTSESSI MODELLARI VA ULARNING ZAMONAVIY AHAMIYATI

Gulomov Abdulaxadxon

NamDU yuridik fakultetining ikkinchi kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21376643>

Annotatsiya: Ushbu maqolada taniqli huquqshunos olim Herbert L. Packerning "Jinoyat protsessining ikki modeli" nomli fundamental nazariyasi chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda jinoyat adliyasi tizimini boshqaruvchi va bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan ikki yirik konseptual yondashuv — "Jinoyatni nazorat qilish modeli" (Crime Control Model) va "Tegishli huquqiy tartib modeli" (Due Process Model) o'rganiladi. Muallif tomonidan taklif etilgan ushbu modellarning o'ziga xos xususiyatlari, qadriyat tizimlari va protsessual bosqichlardagi farqlari qiyosiy-huquqiy tahlil qilinib, ularning shaxs huquqlari hamda jamoat xavfsizligini ta'minlashdagi roli ochib beriladi.

Kalit so'zlar: jinoyat protsessi, Herbert Packer, jinoyatni nazorat qilish, tegishli huquqiy tartib, inson huquqlari, jamoat xavfsizligi, prezumpsiya, aybsizlik prezumpsiyasi, samaradorlik.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМЫ УГОЛОВНОГО ПРАВОСУДИЯ: МОДЕЛИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА ГЕРБЕРТА Л. ПЭКЕРА И ИХ СОВРЕМЕННОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Гуломов Абдулахадхон

Студентка 2 курса юридического факультета НамГУ

Аннотация: В данной статье проводится глубокий анализ фундаментальной теории выдающегося правоведа Герберта Л. Пэкера «Две модели уголовного процесса». В исследовании рассматриваются две противоборствующие концептуальные основы, управляющие системой уголовного правосудия: «Модель контроля над преступностью» (Crime Control Model) и «Модель надлежащей правовой процедуры» (Due Process Model). Проводится сравнительно-правовой анализ особенностей, ценностных ориентиров и процессуальных различий этих моделей, предложенных автором, а также раскрывается их роль в обеспечении прав личности и общественной безопасности.

Ключевые слова: уголовный процесс, Герберт Пэкер, контроль над преступностью, надлежащая правовая процедура, права человека, общественная безопасность, презумпция, презумпция невиновности, эффективность.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM: HERBERT L. PACKER'S MODELS OF THE CRIMINAL PROCESS AND THEIR MODERN SIGNIFICANCE

Gulomov Abdulakhadkhon

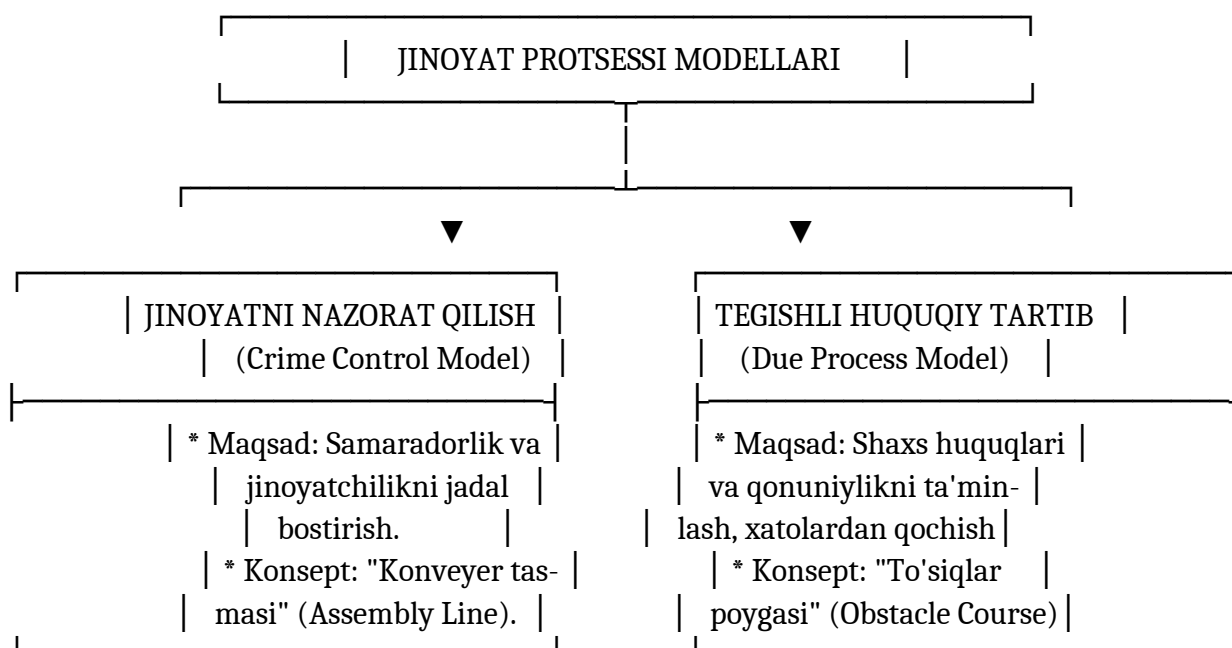
2nd year student of the Faculty of Law of NamSU

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the fundamental theory "Two Models of the Criminal Process" developed by the prominent legal scholar Herbert L. Packer. The study examines two competing conceptual frameworks that govern the criminal justice system: the

"Crime Control Model" and the "Due Process Model." It offers a comparative legal analysis of the characteristics, value systems, and procedural differences between these models as proposed by the author, highlighting their role in balancing individual rights and public safety.

Keywords: criminal process, Herbert Packer, Crime Control, Due Process, human rights, public safety, presumption, presumption of innocence, efficiency.

KIRISH: Jinoyat-protsessual huquqining asosiy vazifasi nafaqat jinoyat sodir etgan shaxslarni aniqlash va jazolash, balki ushbu jarayonda shaxs huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini asossiz cheklashlardan himoya qilishdan iboratdir. Biroq, amaliyotda davlatning jinoyatchilikka qarshi samarali kurashish majburiyati va fuqarolarning shaxsiy daxlsizligi huquqi o'zaro to'qnash keladi. Jinoyat adliyasi ushbu ikki qarama-qarshi maqsad o'rtasidagi muvozanatni qanday saqlashi kerak? XX asrning 60-yillarida Stenford universiteti professori Herbert L. Packer ushbu murakkab ziddiyatni tahlil qilish uchun jinoyat protsessining ikki ideal konseptual modelini ishlab chiqdi:

Ushbu modellar jinoyat-protsessual huquq normalarini, sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini baholash va isloh qilishda eng ishonchli nazariy vosita bo'lib xizmat qiladi.

JINOYATNI NAZORAT QILISH MODEL (CRIME CONTROL MODEL): Ushbu modelning asosini ijtimoiy tartib va jamoat xavfsizligini ta'minlash ustuvorligi tashkil etadi. Unga ko'ra, shaxsiy erkinliklarni himoya qilishning eng birlamchi sharti — bu jamiyatda jinoyatchilik darajasining minimal bo'lishidir. Agar huquqni muhofaza qilish organlari jinoyatchilarni tezkor aniqlash va jazolash mexanizmiga ega bo'lmasa, ijtimoiy tartib izdan chiqadi va hech bir fuqaro o'zini xavfsiz his qila olmaydi.

Modelning asosiy xususiyatlari: Samaradorlik va tezkorlik: Tizim jinoyatchilarni tez aniqlashi, ayblovni rasmiylashtirishi va jazolashi kerak. Protsessual kechikishlar va byurokratik to'siqlar minimal bo'lishi lozim. Norasmiy (tergov) bosqichiga ishonch: Ushbu modelda politsiya va prokuraturaning dastlabki tergov davridagi faoliyatiga yuqori baho beriladi. Ularning professional tajribasi haqiqiy jinoyatchini aniqlashda sud jarayonidan ko'ra samaraliroq deb hisoblanadi. Aybdorlik ehtimoli (Presumption of Guilt): Bu huquqiy "aybsizlik prezumpsiyasi"ga qarshi tushuncha emas, balki pragmatik tergov prognozidir. Ya'ni, agar tizim muayyan shaxsga qarshi yetarli dalillar to'plagan bo'lsa, u katta ehtimol bilan aybdor deb hisoblanadi va protsess tezroq sud

hukmi bilan yakunlanishi kerak. Konseptual o'xshatish: Packer ushbu modelni jadal harakatlanadigan "konveyer tasmasi"ga (Assembly Line) o'xshatadi. Unda har bir ish bosqichma-bosqich, to'xtovsiz va bir xil andozada tezkor qayta ishlanishi lozim.

TEGISHLI HUQUQIY TARTIB MODEL (DUE PROCESS MODEL): Ushbu modelning asosiy qadriyati shaxs erkinligi, inson qadr-qimmatini va qonun ustuvorligi hisoblanadi. Unga ko'ra, jinoyatchilikka qarshi kurashish muhim, ammo davlat hokimiyatining suiiste'mol qilinishiga yo'l qo'ymaslik va birorta begunoh shaxsning asossiz jazolanmasligini ta'minlash undan-da muhimroqdir.

Modelning asosiy xususiyatlari: Xatolardan qochish: Tizim jadal ishlashga emas, balki xato qilish xavfini minimal darajaga tushirishga intiladi. Tezkorlik ortidan yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolar (masalan, begunohni qamalishi) eng katta adolatsizlik deb baholanadi. Skeptitsizm (shubha bilan qarash): Tergov organlarining norasmiy xulosalariga, politsiyaning dastlabki dalillariga shubha bilan qaraladi. Dalillarni tekshirish faqat rasmiy, ochiq va tortishuvli sud jarayonida amalga oshirilishi shart. Aybsizlik prezumpsiyasi (Presumption of Innocence): Shaxsning aybi qonunda belgilangan tartibda va mustaqil sud tomonidan isbotlanmaguncha, u mutlaqo aybsiz hisoblanadi. Davlat o'zining barcha kuch va resurslari bilan ayblovnini isbotlashga majbur, ayblanuvchi esa o'zini himoya qilish uchun barcha huquqiy kafolatlarga ega bo'lishi kerak. Konseptual o'xshatish: Packer ushbu modelni "to'siqlar poygasi"ga (Obstacle Course) o'xshatadi. Davlat ayblovnini sud hukmigacha yetkazishi uchun qonunchilikda belgilangan ko'plab qat'iy huquqiy to'siqlardan (masalan, noqonuniy olingan dalillarning yaroqsizligi, himoyachining majburiy ishtiroki va h.k.) muvaffaqiyatli o'tishi talab etiladi.

JINOYAT PROTSESSI BOSQICHLARIDAGI IKKI MODEL TO'QNASHUVI: Quyidagi jadvalda ushbu ikki modelning jinoyat protsessining muayyan bosqichlaridagi amaliy farqlari tizimli ravishda qiyoslangan:

Protsessual institutlar	Jinoyatni nazorat qilish modeli	Tegishli huquqiy tartib modeli
Hibsga olish va tintuv	Politsiyaga keng vakolatlar beriladi. Tintuv va hibsga olish uchun rasmiy ruxsatnomalar olish talablari soddalashtiriladi.	Faqat sud ruxsati (order) asosida amalga oshiriladi. Shaxsiy daxlsizlik va xonadon daxlsizligi ustuvor hisoblanadi.
Dalillarni baholash	Muhimi — dalilning ishonchliligi (ish uchun haqiqatni ochishi). Uning qanday usul bilan olinganligi ikkinchi darajali.	Qonun buzilgan holda olingan har qanday dalil mutlaqo yaroqsiz deb topiladi (Meva zaharli bo'lsa, daraxti ham zaharli).
Aybga iqrорlik kelishuvi	Rag'batlantiriladi. Ishlarni suddan tashqari va tezkor hal qilishning asosiy vositasi hisoblanadi.	Shubha bilan qaraladi. Bosim ostida iqrорlik olishning oldini olish uchun sud tomonidan qattiq nazorat qilinadi.
Himoyachining o'рни	Advokatning ishtiroki tergov jarayonini sekinlashtiruvchi va	Advokatning ishtiroki dastboshdanoq majburiy bo'lib, u

Protsessual institutlar	Jinoyatni nazorat qilish modeli	Tegishli huquqiy tartib modeli
	samaradorlikni kamaytiruvchi omil sifatida ko'riladi.	shaxs huquqlarining asosiy kafolati hisoblanadi.

5. MODELLARNING SOTSIOLOGIK VA HUQUQIY MOXIYATI

Herbert Packer o'z asarida ushbu ikki modelni sof huquqiy normalar to'plami emas, balki jinoyat adliyasini xodimlarining ongi va faoliyatiga singib ketgan qadriyatlar tizimi deb hisoblaydi.

Ushbu nuqtai nazardan:

- Jinoyatni nazorat qilish modeli ko'proq jamiyat daxlsizligini, kollektiv manfaatni va tartibni ustuvor deb biluvchi ijtimoiy-siyosiy muhitda ustunlik qiladi.
- Tegishli huquqiy tartib modeli esa individual erkinliklarni, inson huquqlarini va hokimiyat bo'linishini birinchi o'ringa qo'yuvchi demokratik, konstitutsiyaviy jamiyatlar tabiati bilan hamohangdir.

Olim hech bir yurisdiksiya faqatgina bitta model asosida shakllanishi mumkin emasligini ta'kidlaydi. Har qanday barqaror huquqiy tizim ushbu ikki modelning o'zaro kurashi, tortishishi va oxir-oqibat muayyan muvozanatga kelishi natijasida faoliyat yuritadi.

XULOSA (CONCLUSION): Herbert L. Packerning "Jinoyat protsessining ikki modeli" nazariyasini tahlil etish orqali quyidagi ilmiy va amaliy xulosalarni shakllantirish mumkin:

1. Metodologik ahamiyat: Packer taklif etgan modellar jinoyat-protsessual huquqining turli institutlarini (masalan, qamoqqa olish ehtiyot chorasi, dalillarning maqbulligi, sud muhokamasi chegaralari) baholashda eng qulay qiyosiy-tahliliy asbob hisoblanadi.
2. Balans zaruriyati: Jinoyatchilikka qarshi haddan tashqari samarali kurashish yo'lida faqatgina "Jinoyatni nazorat qilish" modeliga tayanish davlatni politsiya rejimiga aylantirib qo'yadi. Aksincha, faqat "Tegishli huquqiy tartib" modeliga ortiqcha urg'u berish jinoyatchilikning jazolanmay qolishiga va jamoat tartibining parokanda bo'lishiga olib kelishi mumkin.
3. O'zbekiston qonunchiligida aks etishi: Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasining jinoyat-protsessual qonunchiligini isloh qilish, xususan "Xabeas korpus" institutini kengaytirish, dalillarning maqbulligi qoidalarini kuchaytirish hamda sud nazoratini kuchaytirish jarayonlari yaqqol "Tegishli huquqiy tartib" (Due Process) modelining tamoyillari mustahkamlanib borayotganligidan dalolat beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Packer, H. L. (1964). *Two Models of the Criminal Process*. University of Pennsylvania Law Review, 113(1), 1–68.
2. Packer, H. L. (1968). *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: Stanford University Press.
3. Ashworth, A., & Redmayne, M. (2010). *The Criminal Process* (4th ed.). Oxford: Oxford University Press.
4. Sanders, A., Young, R., & Burton, M. (2010). *Criminal Justice* (4th ed.). Oxford: Oxford University Press.
5. Damaska, M. (1973). *Evidentiary Barriers: Some Comparative Reflections on Two Models of the Criminal Process*. University of Pennsylvania Law Review, 121(3), 506–589.
6. Roach, K. (1999). *Four Models of the Criminal Process*. Journal of Criminal Law and Criminology, 89(2), 671–716. (Packer modellarini kengaytirgan zamonaviy tadqiqot).

7. Griffiths, J. (1970). *Ideology in Criminal Procedure or A Third Model of the Criminal Process*. Yale Law Journal, 79(3), 359–417.
8. Goldstein, A. S. (1974). *Reflections on Two Models: Crime Control and Due Process*. Yale Law Journal, 83(5), 1002–1025.
9. McBarnet, D. J. (1981). *Conviction: Law, the State and the Construction of Justice*. London: Macmillan.
10. King, M. (1981). *The Framework of Criminal Justice*. London: Croom Helm.
11. Feeley, M. M. (1973). *Two Models of the Criminal Justice System: An Organizational Perspective*. Law & Society Review, 7(3), 407–425.
12. Duff, R. A. (2001). *Punishment, Communication, and Community*. Oxford: Oxford University Press.
13. Fletcher, G. P. (1978). *Rethinking Criminal Law*. Boston: Little, Brown and Company.
14. Ingraham, B. L. (1987). *The Structure of Criminal Procedure: Laws and Practice of France, the Soviet Union, China, and the United States*. New York: Greenwood Press.
15. Cape, E., Hodgson, J., Prakken, T., & Spronken, T. (2007). *Suspects in Europe: Procedural Rights at the Investigative Stage of the Criminal Process*. Antwerp: Intersentia.